

Жаданова Олена Миколаївна – аспірантка Інституту педагогіки АПН України (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Зеленов Є.А.

УДК 37.037

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ЕСТЕТИЗАЦІЇ ОСВІТИ

О.А. Карловас

Стаття присвячена питанню формування естетичної культури особистості як духовної основи в процесі естетизації освіти.

Постановка проблеми в загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Актуальність зазначеної теми зумовлена потребою суспільства в розширенні виховної практики, оскільки трансформація всіх сторін життя особливо гостро позначилася на духовній сфері існування людини. Духовний вакуум, що виник у пострадянський період, швидко заповнився масовою культурою. Це спричинило появу покоління молодих людей, які мають еkleктичну систему цінностей. Сучасна цивілізація, потужно впливаючи на молоду людину, пропонує їй реалізувати свої творчі потенції в ринковій діяльності, у боротьбі з конкурентами, у гонитві за наживою, у досягненні успіху за будь-яку ціну, у пануванні над природою, у здоланні традиційної культури, у модернізації виробництва, тобто у створенні ще потужнішої техніки, яка призводить до ще більших негативних змін у природі. “Людина-пан”, “людина-супермен”, “людина-мільйонер”, “людина-робот” – це сучасні кумири. Це свідчить про те, що сьогодні зростає дегуманізація суспільства, коли нормальні людські почуття, думки й устремління спотворюються та підміняються дегуманізованим фарсом [12, 16].

Ознакою динамічної зміни аксіосфери суспільства є зіткнення суспільних стереотипів з інноваційними уявленнями, що містять знання з різних сфер життя. В умовах цивілізації та технократичної культури людина

постійно втрачає довіру до предметного та природного світу [2, 29-31]. Криза гуманітарності – це втрата людської духовності, визначеності змістових установок, глибина яких для суспільства розкривається, коли відбувається перехід від однієї аксіосфери до іншої.

Домінантними тенденціями сучасного світу є глобальна уніфікація всіх сторін життєдіяльності людини, що у свою чергу призводить до протиріччя з суб'єктивними переживаннями сенсу індивідуальної екзистенції, особливо в молодіжному середовищі. Сучасній людині доводиться робити важкий вибір: прийняти ідеологію суспільства, що просякнута категоріями “заволодіти”, “привласнити”, “спожити”, але при цьому залишитися, за виразом філософа І.Льїна, “духовно ніким” [5, 242] або прилучитися до думок духовенства, філософів, художників, кращих письменників, діячів культури й піти шляхом духовного розвитку.

Тому одним із завдань освіти, як стверджує філософ Л.Писарчик, є “переведення людини зі світу повсякденності у світ культури” [12, 19]. Змістом освіти, як визначено філософською наукою, є не знання, уміння та навички як такі, а закладена в них людська культура.

Аналізостанніх досліджень, у яких започатковане розв'язання даної проблеми та на які спирається автор

Аналіз наявних систем, концептуальних підходів, моделей формування та розвитку естетичної культури особистості, наданих у працях П. Блонського, Г. Василеску, Н. Ветлугіної, В. Відгоф, І. Зязюна, М. Кагана, Є. Квятковського, М. Киященка, Н. Крилової, В. Липського, Б. Лихачова, С. Масловської, С. Міхіної, М. Овсянникова, Г. Петрової, Л. Печко, Л. Поселягіної, В. Разумного, А. Репринцева, В. Самохвалової, У. Суни, В. Сухомлинського, О. Суходольської-Кулешової, Т. Фролової, С. Шацьких, В. Шацьких та ін., засвідчує, що, як правило, в них досліджуються відмінності між поняттями “естетичний розвиток” і “розвиток естетичної культури”. Проблемі естетизації освіти присвячені наукові розвідки С. Жданової, С. Вдович, Т. Шатунової, Н. Осипової, О. Дем'янчук, Н. Литвиненко, С. Панасюк, Л. Хомич, О. Чернової.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Наукові праці, присвячені питанню розвитку естетичної культури майбутнього спеціаліста, недостатньо висвітлюють особливості її розвитку та формування в сучасному суспільстві у взаємодії з полікультурним

середовищем, комп'ютеризацією, інформатизацією освіти, а також деперсоналізацією особистості.

Розвиток сучасної педагогічної теорії естетичної культури гальмується тим, що модернізація вищої освіти не супроводжується її естетизацією, передовий досвід розвитку естетичної культури студентів не розуміється як цілісна система комплексного наукового знання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою статті є визначення сутності формування естетичної культури студента в процесі вдосконалення системи навчально-виховної роботи у вищій школі.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Центральною проблемою і естетики, і педагогіки залишається проблема людини, її майбутнього. Концепція педагогіки свободи, що виникла в кінці минулого століття як сучасна педагогічна концепція, відобразила нові цінності освіти, проблеми її демократизації, гуманізації та естетизації. “Відносно нове в педагогічному словнику поняття “естетизація” відображає досягнутий рівень взаємодії педагогічної науки й естетики як результат історично зумовленого переходу від часткового використання естетики до естетизації навчально-виховного процесу як нагальної потреби”[4, 101].

Розширення союзу з естетикою важливе не лише при розв'язанні проблем теорії виховання, а й при розгляді питань теорії навчання – і в цілому, і щодо застосування до навчання конкретних предметів, тобто в певних методиках. І не лише при вивчення тих дисциплін, які стикаються із мистецтвом безпосередньо, а й тих, що не пов'язані з ним. Такий союз необхідний і естетиці, котра все більше стає наукою, що вирішує конкретні завдання виховання особистості.

Естетизація освіти являє собою комплексну сукупність умов, що забезпечують теоретично, методологічно, змістовно, організаційно та методично органічну цілісність педагогічних вимог, соціально необхідних особистості якостей, які перетворюють навчально-виховний процес на безперервно формувальний простір, що дозволяє розвивати інтелект в органічній єдності з емоційним світом людини [4, 101].

Естетизація освіти, тісно пов'язана з такими підходами, як особистісно зорієнтований, середовищний, аксіологічний, соціально-педагогічний і поліхудожній, що забезпечують гуманістичну спрямованість освіти, посилює

майже втрачений морально-естетичний бік навчально-виховного процесу у вищій школі та формує здатність гуманізувати життя й перетворювати його.

Акцент на культурологічному, комунікативному та суб'єктивному змісті освіти дозволяє трансформувати його на особистісно орієнтований процес, під яким розуміється “розмотування” початкової сутності – “тотальності можливостей, закладених у рід людський” [10]. Підвалини цього процесу мають становити принципи гуманізму, краси, гармонії. Гармонізувати суспільство, на нашу думку, може естетична культура як духовна основа творчої самореалізації особистості. З позицій розвитку естетичної культури особистості відповідний вид виховання – “це виховання в людині здатності розуміти та любити красу в найвищому значенні цього слова, у всіх її виявах, це виховання здатності жити й працювати за законами, у яких взаємопов'язані краса як об'єктивна реальність, моральність як духовний рівень її відображення, інтелект як спроможність побачити й виділити красу, розкрити її сутність” [11, 31]. За Платоном, “освічена”, “вихована” означає гармонійна, культурна людина взагалі. Тому на сучасному етапі розвитку суспільства основний механізм функціонування естетичної культури складається з трьох компонентів – естетичної освіти, естетичного виховання, естетичної інформації, естетичної комунікації.

Зв'язок між естетичною та загальнолюдською культурою визначається сферою активної життєдіяльності людини. Поняття “естетична культура” необхідно розглядати не лише з культурологічного, а й з психолого-педагогічного погляду. В “культурологічному підході встановлюються перш за все закономірності зв'язку суспільної та особистої культури людини, її гуманістичний пафос і суспільна сутність, а психологічний аналіз дозволяє побачити внутрішні, приховані рушійні сили для оволодіння людиною культурою, розглянути культуру як розвинену в людині здатність бачити світ, як її духовне освоєння в уявлюваних образах почуттєвої свідомості” [8, 6].

На переконання С.Д. Якушевої, “педагогічна логіка формування естетичної культури полягає в тому, щоб показати, як загальні закони краси виявляються в багатогранних сферах людської діяльності та в мистецтві, актуалізувати закладену в людині потребу спілкування з красою та здатність безкорисливого її переживання” [16, 357].

У розвитку естетичної культури студентів великого значення набуває розуміння особливостей сучасної фази культури, у змісті якої М. Каган [6,

386] виділив пошуки нового типу взаємин між самою історією культури та людиною як її творцем й одночасно творінням, розвиток культури власної творчої активності – естетичної суб'єктної позиції. Сутність суб'єктної позиції стосовно культури полягає, на думку М. Кагана, у перевтіленні людини з творіння культури на її творця, на активний творчий початок, який здатний до самостворення власної особистості та її самовдосконалення. Таке перевтілення забезпечує людині безперервну зміну способу життя й характеру діяльності, постійну творчість, що є актуальною в сучасних умовах. Ознаками естетичної суб'єктної позиції є: 1) активні духовно-моральні та ціннісно-змістові орієнтації людини в культурі та мистецтві, їхня відповідність сучасному соціокультурному розвитку суспільства та індивіда; 2) розвиненість естетичних почуттів, розмаїття їхніх відтінків, здатність до естетичних переживань; 3) наявність художньо-естетичного смаку – здатність оцінювати з позиції художньо-естетичного ідеалу явища та предмети навколишнього життя, мистецтва; 4) розвиненість в особистості естетичних потреб – потреб у спілкуванні з художньо-естетичними цінностями, у переживанні духовно-естетичних станів; 5) здатність людини до естетичних суджень – обґрунтоване емоційно-змістове оцінювання естетичних явищ життя, мистецтва, природи, людських стосунків [3, 61-67].

Реальним шляхом розвитку культури в сучасному суспільстві може бути лише “нелінійний шлях переходу до вищого рівня організації спільного життя людей” [6, 393], у якому мають зберегтися всі досягнення життя минулого, визнаватися сила розуму та висока значущість науки, свідомо цілеспрямованість усіх людських дій – і все це має поєднуватися з моральними та естетичними цінностями, а отже, може слугувати подальшому “олюдненню людини”, її духовному піднесенню.

Естетична культура є складовою культури як “сукупність естетичних цінностей, способів їхнього створення та використання” [7, 82]. Естетична культура людини – це перш за все культура почуттєвого освоєння світу відповідно до соціально прекрасних цілей. Почуттєвий світ, на думку В. Липського, є підґрунтям естетичної культури людини [9, 5]. Сьогодні естетична культура особистості визначається як здатність й уміння відчути своє єднання зі світом, змістовно пережити, тобто “по-людськи ціннісно відобразити повноту, глибину та розмаїття цих взаємин”, або як формування внутрішнього світу в його цілісності з огляду на цілісність зовнішнього світу. Естетична культура особистості може розглядатися і як показник інтеграції в єдине ціле всіх людських якостей і здібностей, що

утворює базисну структуру характеру, сукупність ціннісних векторів особистості в її взаєминах зі світом, орієнтирів, які стосуються та спрямовують змістові та виразні сторони людської діяльності; це також уміння розшифрувати й організувати естетичний досвід, передбачити перспективу розвитку свого існування у світі, визначити тенденції загального процесу своєї взаємодії з ним [15, 32].

Запроваджені в освітню практику ВНЗ вискоєфективні технології особистісно зорієнтованого навчання та виховання спрямовані на активізацію емоційно-чуттєвої сфери суб'єктів педагогічної діяльності шляхом привнесення в процес формування цілісної особистості естетичного компонента [14, 176].

Естетизація як ідея, на думку С. Жданової, виражається в можливості й необхідності використання формувальних естетичних впливів, фактом свого вияву здатних об'єднати в єдине ціле інтелектуальні та емоційні вияви особистості [4, 101]. Необхідною умовою естетизації освітнього простору є “емоціогенність організації, змісту та методів навчально-виховного процесу” [1, 13]. К.Д. Ушинський стверджував: “У будь-якій науці більш або менш є естетичний елемент, передачу якого учням повинен мати на увазі наставник” [13, 75]. На нашу думку, принцип естетизації має бути включеним у процес викладання всіх без винятку дисциплін, поширеним на всі форми виховної діяльності в позанавчальній роботі вищого закладу освіти. Цікавою для нашого дослідження є запропонована С.Д. Якушевою таблиця “Актуалізація естетичного потенціалу навчальних дисциплін”, яка може бути використана викладачами у їхній педагогічній діяльності. Наприклад, естетичним потенціалом *філософії* є краса та точність думки, її висота, благородство, істинність; логіка й аргументованість концепції; понятійна зрозумілість і точність мови; *педагогіки* – формування особистості як високий і красивий життєвий пафос; естетика виховання; Майстер як педагогічна мета; *психології* – краса душі як спеціальний предмет вивчення; єдиний філософський початок етики й естетики; *правознавства* – естетика істини та справедливості, краса Закону; *вищої математики* – естетика числа, кількісний код культури, краса математичних величин (тотожність пропорцій), математика як символ інтелектуальної краси й порядку; *безпеки життєдіяльності* – “вітальна” естетика, біологічні, природні критерії краси (опозиція “живе – неживе”); *фізики* – матеріальна краса світу, фізичні критерії краси, фізична “неминучість” ідеального; *інформаційних технологій* – інформація як феномен культури, естетика перспективного знання

(програмування), інформаційна футурологія, краса структури; *екології* – краса живої природи, чистого світу, екологія як умова життєзабезпеченості, краса “єдності протилежностей” – Природи та Культури [16,358-359]. Формування естетичної культури студентів має здійснюватися системно й методично. Викладач, розробляючи будь-яку тему навчальної дисципліни, має віднайти нішу, котру можна наповнити інформацією про прекрасне зі сфери музики, літератури, архітектури, живопису тощо.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Отже, спрямованість цілісного освітнього процесу на виявлення специфічного естетичного потенціалу дисциплін і різноманітних форм виховної роботи сприятиме формуванню естетичної культури особистості студента, оскільки естетизація освіти сприяє розвитку емоційно-ціннісного ставлення до світу й людини в ньому, а також морально-етичних почуттів, які зумовлюють її поведінку в різноманітних життєвих ситуаціях.

Література

1. Бані-Ісса Халдун Мохамед Джабер. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період: автореф. дис.... к. пед. н. – Луганськ, 2002. – С.13.
2. Власова Т.И. Духовно ориентированная модель современного воспитания //Современные модели воспитания в условиях диверсификации образовательного пространства: Тезисы участников и программа летней научной школы.– Тверь, 2005.– С.29-31.
3. Ежова Е.Ю. Развитие эстетической культуры личности будущего педагога в образовательном пространстве вуза // Российский научный журнал. – 2008. – № 4. – С.61- 67.
4. Жданова С.Н. Концептуальные основы эстетического освоения мира учащимися в системе дополнительного образования // Вестник ОГУ. – № 6. – 2006. – Т.1. – С.101-102.
5. Ильин И.А. Путь к очевидности. – М., 1993. – С.242.
6. Каган М.С. Философия культуры. – СПб., 1996. – С.386, 393.
7. Краткий словарь по эстетике. – М., 1983. – С.82.
8. Крылова Н.Б. Эстетический потенциал культуры. – М.: Прометей, 1990. – С.6.
9. Липский В.Н. Эстетическая культура личности. – М.: Знание, 1987. – С.5.

10. Новые ценности образования – 2. – М.: РГНФ-ИПИ, “Иноватор”, 1995. – 103 с.
11. Основы эстетического воспитания / Ю.Б.Алиев, Г.Т.Ардаширова, Л.П.Барышникова и др.; под ред. Н.А.Кушаева. – М.: Просвещение, 1986. – С.31.
12. Писарчик Л.К. Дилемма современной культуры: технократизм или духовность? / Вестник Оренбургского государственного университета. – 2004. – № 10. – С.16,19.
13. Ушинский К.Д. Педагогическая антропология. –Соч.: в 10 т. – М., 1950. – Т.9. – С.75.
14. Федій О.А. Естетотерапевтична концепція гуманної педагогіки// Вісник ЛНУ ім. Т.Шевченка. Вип.23 (186). Ч.1. – Луганськ, 2009. – С. 176
15. Эстетическая культура как комплексный феномен утверждения и реализации человека в мире // Эстетическая культура. – М.: ИФРАН, 1996. – С.32, 42.
16. Якушева С.Д. Эстетическое воспитание в вузе // Управление качеством высшего образования: теория, методология, организация, практика (Коллективная научная монография). Под ред. А.И.Субетто. В 3-х т. – Т.1. – СПб.: Смольный институт РАО; Кострома: Изд-во КГУ, 2005. – С.357-359.

Статья посвящена вопросу формирования эстетической культуры личности как духовной основы в процессе эстетизации образования.

The article is devoted to the problem of personality's aesthetic culture forming as the spiritual basis in the process of education aesthetization.

Карловас Олена Адасівна – аспірант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна).

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Шевченко Г.П.